

POSTANOWIENIE

Dnia 9 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Cesarz (przewodniczący)

SSN Dariusz Kala

SSN Małgorzata Wąsek-Wiaderek (sprawozdawca)

Protokolant Małgorzata Gierczak

przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Roberta Tarsalewskiego,
w sprawie **J. S.**

w przedmiocie zatarcia skazania

po rozpoznaniu w Izbie Karnej na rozprawie

w dniu 9 maja 2019 r.,

kasacji, wniesionej przez Ministra Sprawiedliwości - Prokuratora Generalnego
na niekorzyść skazanego

od postanowienia Sądu Okręgowego w K.

z dnia 9 października 2017 r., sygn. akt IV Kz [...]

utrzymującego w mocy postanowienie Sądu Rejonowego w K.

z dnia 1 sierpnia 2017 r., sygn. akt XI K [...],

**uchyła zaskarżone postanowienie i utrzymane nim w mocy
postanowienie Sądu Rejonowego w K.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 13 maja 2010 r. Sąd Rejonowy w K. w sprawie o sygn. XI K [...], uznał J. S. za winnego popełnienia zarzucanego mu aktem oskarżenia czynu polegającego na tym, że „w okresie od nieustalonego miesiąca 2001 r. do grudnia 2009 r. w K. uporczywie uchylał się od wykonania ciążącego na nim z mocy ustawy obowiązku opieki poprzez niełożenie na utrzymanie małoletniego

syna P. S. i przez to naraził go na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych” i wymierzył mu karę roku i 3 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący 4 lata. Ponadto zobowiązano go do wykonywania ciężącego obowiązku bieżącego łożenia na utrzymanie swojego syna P. S..

Wyrok ten uprawomocnił się w dniu 21 maja 2010 r.

Postanowieniem z dnia 1 sierpnia 2017 r., sygn. XI K [...], Sąd Rejonowy w K. na podstawie art. 4 § 4 k.k. stwierdził, że z dniem 31 maja 2017 r. skazanie J. S. wyrokiem Sądu Rejonowego w K. z dnia 13 maja 2010 r. uległo zatarcu z mocy prawa.

Powyższe postanowienie zostało zaskarżone w całości przez prokuratora na niekorzyść skazanego J. S..

Postanowieniem z dnia 9 października 2017 r. Sąd Okręgowy w K. w sprawie o sygn. IV Kz [...] utrzymał w mocy postanowienie z dnia 1 sierpnia 2017 r.

Od powyższego prawomocnego orzeczenia kasację wniósł Minister Sprawiedliwości - Prokurator Generalny, zarzucając mu “rażące i mające istotny wpływ na treść postanowienia naruszenie przepisów art. 209 § 1 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 31 maja 2017 r. w zw. z art. 4 § 4 k.k., polegające na zaakceptowaniu przez Sąd Okręgowy w K. błędnego poglądu Sądu Rejonowego w K., że w wyniku nowelizacji Kodeksu karnego, dokonanej na mocy ustawy z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. z 2017 r., poz. 952), niekaralne stają się zachowania polegające na uchylaniu się od obowiązku alimentacyjnego, w których w opisie tego czynu, jako źródło obowiązku alimentacyjnego wskazano jedynie ustawę, co doprowadziło do wydania prawomocnego postanowienia o zatarcu skazania z mocy prawa wobec J. S., skazanego prawomocnie za czyn z art. 209 § 1 k.k. wyrokiem Sądu Rejonowego w K. w sprawie o sygn. akt XI K [...], podczas gdy w zakresie znamienia „obowiązku”, o którym mowa w przepisie art. 209 § 1 k.k. w brzmieniu obowiązującym od dnia 31 maja 2017 r., mieści się istnienie podstawy ustawowej, z której obowiązek ten wynika, a określenie jego wysokości orzeczeniem, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową,

konkretyzuje jedynie wysokość tego obowiązku, mającego swoje pierwotne źródło w ustawie, a zatem czyny przypisane skazanemu prawomocnym wyrokiem w całości realizują znamiona czynów zabronionych pod groźbą kary również w rozumieniu przepisów obecnie obowiązujących”.

Podnosząc ten zarzut, Minister Sprawiedliwości - Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i utrzymanego nim w mocy postanowienia Sądu Rejonowego w K. z dnia 1 sierpnia 2017 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Kasacja okazała się zasadna i musiała skutkować uchyleniem zaskarżonego postanowienia i poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego w K. jako rażąco nietrafnych.

W pierwszej kolejności odnieść należy się do sposobu sformułowania zarzutu kasacyjnego. Jest rzeczą oczywistą, że w tej sprawie Sąd Odwoławczy nie stosował bezpośrednio przepisów wskazanych w zarzucie kasacji Ministra Sprawiedliwości – Prokuratora Generalnego, natomiast dopuścił się ich wadliwej wykładni odnosząc się do argumentacji zawartej w zażaleniu na postanowienie sądu pierwszej instancji, które ostatecznie jako trafne utrzymał w mocy. W tej sytuacji zarzut naruszenia art. 4 § 4 k.k., a także art. 209 § 1 k.k., bez wątpienia winien być powiązany z zarzutem obrazy art. 433 § 2 k.p.k. i art. 457 § 3 k.p.k. Skarżący tego nie uczynił, ale powyższa okoliczność w żaden sposób nie uniemożliwiała uznania nadzwyczajnego środka zaskarżenia za zasadny. Zarówno z opisu zarzutu, jak i treści uzasadnienia kasacji wynika, że właśnie w ten sposób skarżący ów zarzut pojmował. Zasygnalizować również należy, że składy orzekające Sądu Najwyższego niejednokrotnie rozpoznawały kasacje od orzeczenia sądu odwoławczego wniesione przez Ministra Sprawiedliwości - Prokuratora Generalnego na niekorzyść skazanego z zarzutem naruszenia prawa materialnego (art. 209 § 1 k.k. w zw. z art. 4 § 4 k.k., względnie art. 15 § 1 k.k.w. w zw. z art. 4 § 4 k.k.), które pierwotnie zaistniało na poziomie sądu pierwszej instancji, co jednak nie stanowiło przeszkody dla uwzględnienia kasacji (zob. np. postanowienie z dnia 9 maja 2018 r., IV KK 79/18; postanowienie z dnia 18 października 2018 r., IV KK 254/18; postanowienie z dnia 24 stycznia 2019 r.,

IV KK 273/18; postanowienie z dnia 12 lutego 2019 r., II KK 234/19; postanowienie z dnia 14 lutego 2019 r., IV KK 519/18).

Przystępując do analizy zasadności zarzutów kasacji trzeba zauważyć, że przyczyną obrazy przepisu art. 4 § 4 k.k. zaistniałej na etapie postępowania odwoławczego była nie tylko wadliwa identyfikacja przez Sąd Okręgowy istoty zmian wprowadzonych do treści art. 209 k.k., ale nadto błędne uznanie, że ocenę, czy doszło do dekryminalizacji zachowania przypisanego prawomocnym wyrokiem skazującym, wyznacza wyłącznie treść opisu czynu zawartego w części dyspozytywnej orzeczenia.

W świetle dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, iż „zarówno przed zmianą art. 209 § 1 k.k., dokonaną ustawą z dnia 23 marca 2017 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. z 2017 r. poz. 952), jak i po nowelizacji, ustawa stanowi jedno ze źródeł obowiązku alimentacyjnego, z tym że od dnia 31 maja 2017 r. obowiązek ten musi być skonkretyzowany co do jego wysokości w orzeczeniu sądowym, ugodzie zawartej przed sądem albo innym organem albo w innej umowie” (postanowienie SN z 25 stycznia 2018 r., I KZP 10/17, OSNKW 2018, z. 3, poz. 24).

Po dokonaniu nowelizacji art. 209 § 1 k.k. ustawodawca nie odwołuje się wprawdzie do źródeł obowiązku alimentacyjnego (nie wskazuje ich w tym przepisie wprost), a precyzuje, że obowiązek taki ma być określony co do jego wysokości w orzeczeniu sądowym, ugodzie zawartej przed sądem albo innym organem albo w innej umowie. Fakt ten nie oznacza jednak, że nastąpiła dekryminalizacja wszystkich zachowań polegających na niewykonywaniu obowiązku alimentacyjnego, którego źródłem jest ustawa. Częściowa dekryminalizacja nastąpiła jedynie w odniesieniu do takich zachowań sprawców, będących zobowiązanymi na podstawie ustawy do łożenia na utrzymanie osoby najbliższej, wobec których obowiązek alimentacyjny nie został określony co do jego wysokości w orzeczeniu sądu, ugodzie lub umowie. W pozostałej części, w odniesieniu do wynikającego z ustawy obowiązku alimentacyjnego, przestępność takich zachowań nie uległa zniesieniu. Kryminalizacją obecnie objęte są więc także takie sytuacje, w których niewykonywany obowiązek alimentacyjny wynika

z ustawy. W odróżnieniu jednak od poprzedniego stanu prawnego, nie każde uchylanie się od takiego ustawowego obowiązku (przy założeniu spełnienia pozostałych znamion) będzie stanowiło przestępstwo, a tylko takie, gdy ustawowy obowiązek został skonkretyzowany co do jego wysokości (por. postanowienie SN z 9 maja 2018 r., sygn. akt. IV KK 79/18).

Sąd Najwyższy podziela pogląd wyrażony już wielokrotnie we wcześniejszym orzecznictwie, że skoro nadal samoistnym źródłem obowiązku alimentacyjnego jest ustawa, to zamieszczanie w opisie czynu z art. 209 § 1 k.k. informacji, że chodziło o obowiązek określony „co do wysokości orzeczeniem sądowym” nie jest w perspektywie art. 413 § 2 k.p.k. niezbędne. Niemniej konieczne jest dokonanie ustalenia, że wysokość tego obowiązku alimentacyjnego została określona konkretnym orzeczeniem sądowym, ugodą czy umową. Ustalenie w tym zakresie może wynikać albo wprost z pisemnego uzasadnienia wyroku, albo z niebudzących wątpliwości dokumentów stanowiących poprawnie ujawniony materiał dowodowy (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 7 sierpnia 2018 r., IV KK 35/18).

Z treści opisu czynu przypisanego J. S. w sposób niebudzący wątpliwości wynika, że nie wywiązywał się on właśnie z obowiązku alimentacyjnego mającego swoje źródło w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (art. 133). Nie łożył bowiem na utrzymanie syna, którego w ten sposób naraził na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. W opisie czynu nie zawarto natomiast, na co trafnie zwróciły uwagę oba sądy, niewymaganego w dacie orzekania, dookreślenia dotyczącego sprecyzowania wysokości obowiązku alimentacyjnego na mocy orzeczenia sądu, ugody zawartej przed sądem albo innym organem albo innej umowy. Niemniej jednak stwierdzenie braku tych komponentów w opisie czynu nie było wystarczające do uznania, że na gruncie przedmiotowej sprawy zaktualizowała się przesłanka zatarcia skazania z art. 4 § 4 k.k.

Zgodnie z art. 4 § 4 k.k., jeżeli według nowej ustawy czyn objęty wyrokiem nie jest już zabroniony pod groźbą kary, skazanie ulega zatarciu z mocy prawa. Pojęcie czynu, użyte w zacytowanym przepisie, odnosi się do całokształtu zachowania sprawcy, będącego przedmiotem postępowania karnego, nie zaś

jedynie do tych jego elementów, które były istotne z punktu widzenia wypełnienia znamion czynu zabronionego określonego w ustawie poprzednio obowiązującej. Jak podkreślił to Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 stycznia 2018 r. (I KZP 10/17), ocena dokonywana na potrzeby zastosowania art. 4 § 4 k.k. nie może ograniczać się do analizy ustalonego w wyroku opisu czynu zabronionego, gdyż ten – siłą rzeczy – ma odpowiadać przepisowi karnemu sprzed jego zmiany. Uwzględniać musi całokształt czynu, który był przedmiotem osądu i przypisania przestępstwa. Przepis art. 4 § 4 k.k. nakazuje jedynie ustalić, czy czyn objęty wyrokiem jest nadal czynem zabronionym pod groźbą kary. Porównaniu podlega więc nie zespół ustawowych znamion określony w obu ustawach, a to czy konkretne przestępstwo, rozumiane jako zachowanie będące zdarzeniem historycznym, którego dotyczy prawomocny wyrok, jest nadal zabronione przez ustawę, która weszła w życie po uprawomocnieniu się orzeczenia

W świetle powyższego za oczywiście błędne należy uznać stanowisko Sądu Odwoławczego, który wskazał m.in., że pod pojęciem „czynu objętego wyrokiem” należy rozumieć „tylko to zachowanie [sprawcy] które dekodowane jest na podstawie rozstrzygnięcia zawartego w wyroku. Materializuje się ono w konkretnym opisie czynu przypisanego skazanemu, który objęty jest prawomocnością.”

Zawarte w badanych orzeczeniach błędy w wykładni przepisów art. 209 § 1 k.k. i art. 4 § 4 k.k. spowodowały, że ani Sąd Rejonowy, ani Sąd Okręgowy, nie wzięły pod uwagę tego, że w aktach sprawy znajduje się m.in. odpis ugody zawartej przed Sądem Rejonowym w K. przez strony w dniu 25 listopada 2002 r., sygn. III RC [...] (k. 6 akt XI K [...]), na podstawie której skazany został zobowiązany do uiszczania na rzecz syna P. S. alimentów w kwocie 400 zł miesięcznie. Treść dokumentu nie pozostawia jakichkolwiek wątpliwości, że wysokość ciążącego na skazanym obowiązku alimentacyjnego, w okresie relewantnym z perspektywy okoliczności badanych w tym postępowaniu, została określona co do wysokości na mocy ugody zawartej przed sądem. Jak wynika z protokołu posiedzenia przed Sądem Rejonowym w K. z dnia 13 maja 2010 r. (k. 53 akt XI K [...]), całe akta sprawy XI K [...], w tym zalegająca w nich ugoda, zostały zarządzeniem przewodniczącego ujawnione bez odczytywania i zaliczone w poczet materiału dowodowego sprawy.

Bez wątpienia zatem czyn objęty wyrokiem z dnia 13 maja 2010 r., sygn. XI K [...], Sądu Rejonowego w K., odpowiada znamionom przestępstwa niealimentacji, wyznaczanym przez treść przepisów art. 209 k.k. w aktualnie obowiązującym brzmieniu, a ta okoliczność - wbrew temu, co stwierdziły oba orzekające w sprawie sądy - uniemożliwia uznanie, że w przedmiotowej sprawie doszło do zatarcia skazania na podstawie art. 4 § 4 k.k.

W tym stanie rzeczy należało stwierdzić, że postanowienie Sądu Odwoławczego zapadło z rażącą obrazą przepisów prawa, która miała istotny wpływ na jego treść i w konsekwencji uchylić zarówno zaskarżone postanowienie Sądu Okręgowego w K., jak i poprzedzające je postanowienie Sądu Rejonowego w K..

Ze względu na zaistniały układ procesowy nie było potrzeby wydania w przedmiotowej sprawie rozstrzygnięcia następczego.

Z uwagi na powyższe, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.